

BESZÉD,

MELYLYEL

A BUDAPESTI KIR. M. TUDOMÁNY-EGYETEM

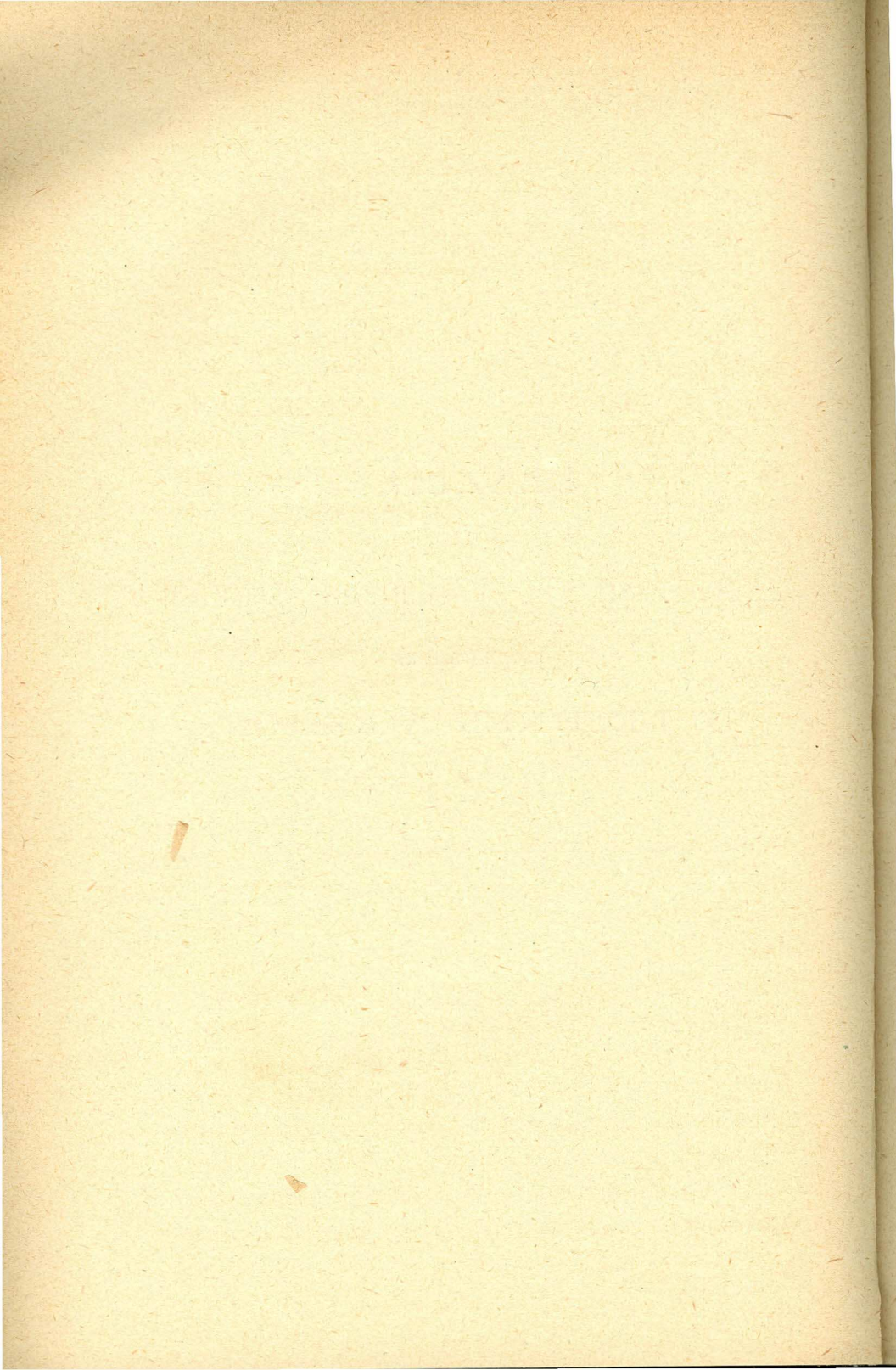
RECTORI SZÉKÉT

DR LECHNER ÁGOSTON,

JOGTUDOR, A MAGYAR KÖZJOG NY. R. TANÁRA

1885. SZEPTEMBER 1-ÉN ELFOGLALTA.

Tisztelt egyetemi közgyűlés!

Régi helybenhagyott szokásaink egyike, hogy midőn az új egyetemi tanács hivatalába lép, az új rector egy, e tudomány egyetemünket érdeklő kérdés fejtegetésével foglalja el székét. Hódolva e szokásnak, kikérem én is becses figyelmüket.

Mindenekelőtt azonban engedjék meg, hogy mélyen érzett hálámat fejezzem ki tanártársaimnak általán és különösen a rectorválasztóknak, a miért bizalmuk csekélységemet e díszes polczra emelte. Fogatkozásaim érzetében csak azért bátorodom e magas, de egyszersmind nehéz hivatalra vállalkozni, mert reméltem, tudtam, hogy az egyetemi tanácsban kipróbált erők fognak támogatni és hogy a karokban is a tanártársak mind, szokott buzgalommal és értelemmel vállvetve fognak közreműködni a rend fentartásában és intézetünk tudományos és didacticai rendeltetésének elérésében. S hogy végre maga a tanuló ifjúság, az egyetemi polgárság, nekünk e feladatot könnyűvé és kedvessé teendi.

Önökhöz, mindnyájukhoz fordulok tehát kérelemmel: hogy méltóztassék gyengességemet istápolni és bő tapasztalásukkal, bölcseségükkel, nemes törekvésükkel engem közös czélunk elérésében segíteni.

Fordulok a magas kormányhoz és annak jelenlevő mélyen tisztelt képviselőjéhez is és megköszön-

vén szíves megjelenését, megköszönöm egyszersmind a miniszter úr kegyét, melylyel rectori választásomat megerősíté; és kikérem ez alkalommal a jelen évre is azon bölcs és lelkesítő jóakarátát, melylyel ő az évek hosszú során át egyetemünket vezérlé és felvirágoztatá.

Értekezni kívánok egy fontos, ugy egyetemünket, mint egész hazánkat mélyen érdeklő kérdésről: az önálló magyar nemzeti műveltségről és arról, hogy milyen hivatása, feladata van egyetemünknek e nemzeti műveltségünk létrehozásában.

Ezen önálló nemzeti műveltséget halljuk hangoztatni napjainkban a szószékeken és a sajtóban, mint szükséges óvszert nemzeti létünk biztosítására.

Erről kívánok tehát szólni, röviden csak, mert a rendelkezésemre álló idő nem engedi, hogy e nagy tárgyat másképen, mint főpontjaiban nem annyira kifejtsem, mint inkább csak jelezzem.

De létezik-e egyáltalán önálló nemzeti műveltség? — Mielőtt a magyar nemzeti műveltségről s az arra való törekvésünkről szólhatnánk, ezt kell kétségen kívül helyeznünk.

Értekezésem ennél fogva több részre oszlik.

Először szólok a nemzeti műveltségről általában; — azután arról, hogy mi része van a tudománynak és az egyetemeknek ily műveltség létrehozásában. Szólanom kell továbbá arról, hogy nekünk magyarokul van-e szükségünk ily különös nemzeti műveltségre? Végre pedig, hogy nem követünk-e el igazságtalanságot a hazai többi nemzetiségeken, ha őket ezen egységes magyar nemzeti műveltségbe befoglaljuk?

Létezik-e tehát átalán önálló nemzeti műveltség és tudomány?

Mi a műveltség? Már mint valamely nép műveltsége. — Az kétségtelenül a nép szellemi kifejlődése egészben. Az általa megszerzett szellemi javaknak, ismereteknek, ügyességeknek, szakképzettségnek összege.

Szükséges a műveltség a népet minden irányban. Nemcsak a pallérozott erkölcsök csínjára, hanem az anyagi haladás minden ágában is. Az ipar, a kereskedelem, a mezőgazdaság kifejlesztésére, a nemzeti föld és munka gyümölcsöztetésére. Szükséges az állami és társadalmi élet helyes berendezésére. Egy szóval a béke és még a háború műveinek is megfelelő előállítására.

De foglal az magában még egyebet is.

Az nemcsak a közvetlenül alkalmazható ismeretekből és ügyességekből áll, nemcsak a különféle életpályák szakképzettségéből, hanem áll az azok alapját, és egyszersmind koronáját képező — általános műveltségből is. — Azaz: bizonyos általános fogalmakból, eszmékből, felfogásokból és meggyőződések-ből; az azok hatása alatt keletkezett, idomult, nemesedett érzelmekből, hajlamokból, és szokásokból; és bizonyos, mindezek eredményeként jelentkező lelki fegyelmezettségből, és nemzeti törekvésekből.

Ez az általános műveltség az, mely valamennyi szakműveltség osszeredménye, és egyúttal alapja, mely többé-kevésbé áthatja a nép minden rétegét, azt igazán művelté teszi, és megadja ismereteinek szellemi becsét. Mely gondolkodásmódját, érzelmvilágát határozván meg, befolyást gyakorol lelkületére,

jellemére, annak méltóságot és nemességet kölcsönöz. És a mely a nép különféle foglalkozású és érdekű osztályait, alkatrészeit egy közös egészbe fűzvén össze, szüli, képezi a nemzeti geniust.

A műveltségnek, a civilisációnak közös jellege mellett, és annak keretében látjuk a művelt népek e saját nemzeti műveltségeit tündökölni. Olyanok azok mint a prizmán átvezetett napsugár színeképének különböző színei, melyek együttesen teszik ki a fehér világosságot, az emberiség összműveltségét.

Van-e már most e nemzeti műveltség létrehozásában része a tudománynak, s a tudomány egyetemeknek is?

Mi a tudomány? — Nem az egyes foglalkozásokra alkalmazott szaktudományokat értve, hanem a tudományt magában véve.

Az nem egyéb, mint a való igaznak ismerete, a természeti, az emberi és kültermészeti jelenségeknek, legfelsőbb okaikra visszavezetett és szülő okaik e láncolatában és összeköttetésében felfogott ismerete. — Az maga az eszünk által felismerhető és felismert igazság.

Ez az igazi tudomány képezi minden szaktudománynak és minden általános műveltségnek is, egyedüli solid alapját, ez kölcsönöz neki biztosságot, ez helyezi az egyszerű ügyesség és idomítás fölé; lehetőséggé teszi annak továbbfejlődését és fölemelvén az embert az örök igazság magaslatára, megközelítteti vele magát az igazság kútforrását, az Istent.

E tudomány intézményes székhelyei, hogy úgy mondjam: műhelyei, az egyetemek.

Nem úgy kell ezt érteni, mintha a tudomány

másutt nem teremne, mások által nem fejlesztetnék, mint csak az egyetemeken, az azokhoz tartozók által. Nem. A tudomány az összes emberiség szellemi munkájából áll elő, valamennyi egyes ember szellemi törekvésének összegéből. De másrészt igaz, hogy a tudományt hivatásszerűleg ápoló, terjesztő fejlesztő intézetek az iskolák és azok közül kiváltképen az egyetemek. — Az iskolák mindannyian: népiskolák, közép- és szakiskolák, alsók és felsőbbek, amint azok rendszere a kormányzat által felállított, előkészítenek a különféle életpályákra, adnak mindennemű szakműveltséget, és adják e mellett a már kiképezett, előállított általános műveltséget is, a nép minden osztályának. — Nagyrabecsüljük e feladatott, melyen tiszteljük az ott működő tanerőket; de az egyetemeknek ennél még magasabb rendeltetésök van, saját hivatásuk, mely azokat a többi iskolák fölé emeli. — A tudományegyetemeknek ugyanis kettős a hivatásuk, az egyik: tanulóikat a facultások pályáira kiképezni, a mint azt más felsőbb szakiskolák is teszik; másik azonban magának a tudománynak ápolása, fejlesztése, eltekintve annak közvetlen hasznavehetőségétől a gyakorlati életben. Az magának az igazságnak, saját magáért, felfedezése, feltárása.

A tudományegyetemeknek ezen, az életpályákra közvetlenül meddőnek látszó magasztos hivatását jól jellemzi a német költő egy történeti regével a tűzről. — Az emberiség őskorában, ugymond, mikor a tűz előállítása szerfelett nehéz, de maga a tűz mégis elsőrendű szükség volt, létezett az emberek egy osztálya, mely egyebet sem tett, mint hogy a középponton, a tűz székhelyén, ápolta a tüzet. Oda sereglettek a

mindennemű foglalkozású emberek és ki-ki a maga céljaira vitt onnan tüzet, iparára, gazdaságára, háztartására, a mit szükségelt. A kik azt ápolták, közvetlenül nem szolgáltak egy különös érdeket sem; de az egyetemes erő, a tűz használatát lehetségessé tették minden emberi foglalkozás, érdek és cél számára. Ez örök szent tűz a tudomány, melynek azután alkalmazása van valamennyi emberi szükséglet kielégítésére.

S a tudományt előállítja ugyan, mint mondtam, az összes emberiség, valamennyi egyes ember szellemi munkája; az emberi szellem ezer helyütt, ezer irányban folyton működven annak kifejlesztésén; de e munkának igazi intézményes székhelyei mégis az egyetemek.

De lehet-e a tudomány maga is nemzeti? és kell-e annak többé-kevésbé olyannak lennie? Azaz létezik és szükséges-e nemzeti tudomány?

Az igazság egy és ugyanaz az összes emberiségnél, s tehát annak kifejezése a tudomány is. A miért ellenmondásnak látszik különös nemzeti tudományról szólni. — Mégis lehet! — Mégis létezik nemzeti tudomány! — Mert noha az igazság egy és ugyanaz, az arra vezető utak különfélék, s magának a tudománynak tételei számosak. A természet-, az ember-, a társadalom törvényeinek felismerése töredékesen történik. Az egyes nemzetek már most saját viszonyaikhoz képest, saját nemzeti geniusuk szerint, más-más oldalát tekintik, ragadják meg a közös feladatnak, azt törekszenek megvilágítani, megoldani; a maguk módján, saját felfogással és irányzattal; különös tehetséggel és hajlammal annak eme vagy ama részére. S a nemzetek összmunkájából előáll azután az emberiség tudománya, a kétségen kívül

helyzett tudományos kincs, mely a természeti, kivált exact tudományokban elveszítve minden nemzeti jelleget, teljesen objectivvá, hogy úgy mondjam egészen tisztává lesz; míg a többi, jelesen társadalmi tudományokban, többé-kevésbé megtartja szülőföldének ízét, nemzeti geniusának vonásait.

Szólunk ily értelemben francia, német, angol tudományról. A mi alatt nem annyira a francia, német, angol nemzet ismereteinek összegét értjük: mint inkább a francia, német, angol nemzet saját felfogását, e nemzetek geniusának szellemi munkáját, s e munka gyümölcsét, eredményét.

És kérdezzük tovább: szükséges-e ily nemzeti tudomány a nemzeti műveltség előállítására?

Bátran felelhetjük, hogy igen. — Mert ha a tudomány a műveltségnek egyedüli solid basisa, úgy nemzeti műveltséget idegen tudományra felépíteni alig lehet. — Mivel nem képezi, és nem képezheti a nemzeti saját felfogásnak, és gondolkodásmódnak megfelelő alapját.

Egy önálló nemzet mindig fog különbözni másoktól gondolkodásmódja-, s érzelemvilágára nézve. Mindig lesz abban egy különös, többé-kevésbbé kifejlődött, individualis szellemi világ. De ha tudománya nem saját nemzeti, az e szellemi életével nem homogén, nem illik össze: noha hivatva volna ez utóbbinak alapját képezni. S azért ez ingadozó, oda nem illő alapon a nép-szellem kifejlődése nem lehet teljes; szellemi kiképzése tökéletlen marad, és ami ennél is még rosszabb talán, a nemzet különböző részeiben nem lesz ugyanaz, nem egységes. A műveltség, a tudomány nem forrasztja azokat össze, hanem elválasztja.

Azért oly nemzetnél, mint a mienk, mely több, megkülönböztetendő és szellemileg csak laza összefüggésben levő alkatrészből áll, mely még csak az egygyé képződés stádiumában van: — ily egységes nemzeti műveltségnek, s az annak alapját képező tudománynak képződése csakugyan szükséges. — A miért a nálunk újabb időben sokat hangoztatott kívánság eredeti tudományos munkálkodás után, nem a nemzeti hiúságnak, hanem egy igaz és nagyfontosságú nemzeti szükségletnek a kifejezése.

De miből áll e nemzeti tudomány? és hogyan hozható létre?

A más nemzetek által kifejtett, az emberiség közkincsét képező, hogy úgy mondjam, a kész tudomány elsajátítása nem az. — Ismereteket, tudományt igenis szerzünk így; a mi kétségtelenül szükséges. Emeljük azzal a nemzet tudományosságát, műveltségét, szellemi niveauját, nemcsak az egyes szakpályákon, hanem általán is; — de ez még nem a nemzeti tudomány.

Ha egyesek közülünk részt vesznek más nemzetek tudományos munkálataiban, az ott felvetett egyes kérdéseket megoldják, s így újabb igazságok felderítésében közreműködnek: akkor egyénileg eredeti szellemi munkát végeznek ugyan, érdemes dolgot tesznek, maguknak hirt, az emberiségnek hasznót szereznek és eloszlatják a balhiedelmet nemzetünk szellemi alárendeltségről; de munkájuk még mindig nem lesz a nemzeti tudomány.

De mi ez tehát? Hogyan áll elő?

Felemlítém előbb, mily értelemben, minő korlátozások között szólhatunk egyáltalán nemzeti tudo-

mányról. Az abból áll, hogy a felkutatandó igazságokat a mi viszonyaink-, a mi állapotainkból, a mi felfogásaink- és közvetlen szükségleteinkből indulva, a mi hajlamaink-, a mi különös tehetségeink-, a mi szellemi irányzatunknak megfelelő módon, a mi nemzeti életünkkel mintegy összeköttetésben keressük. Azoknak e részét, oldalát ragadjuk és világítjuk meg. A nélkül természetesen, hogy az összemberiség szellemi munkájától elszakadnánk, attól magunkat elszigetelnők. Az ily tudomány azután a legtermékenyítőbben is fog visszahatni a gyakorlati életre.

Nehezebb ezt a természettudományokban tenni és megmagyarázni is, könnyebb a társadalmi tudományokban, melyek elméletei inkább viselik magukon eredeti hazájuk jellegét. E tudományok művelésében az eredeti gondoskodással párosult tanulmány első foka: ha az elméleteket a mi életünkől vett példakkal illusztráljuk. Ha a mi viszonyainkon, intézményeinken mutatjuk ki az abstract szabály konkrét, való megjelenését. Tovább haladva ez úton, észrevehetjük talán, hogy ez elméletek nem illenek mindig teljesen a mi életünk jelenségeire, s hogy tehát ezek befoglalására, megmagyarázására, amazokon tágítanunk kell, vagy azokat megszorítanunk; szóval azokat átalakítanunk, kiegészítenünk. S ha már most megfordítjuk az eljárást, akkor a mi nemzeti viszonyainkat, állapotainkat vesszük alapul, s az ezekből induló általánosítás útján rekonstruáljuk az elméletet, úgy, hogy az különösen, és első sorban a mi helyzetünket és intézményeinket, a mi életünk jelenségeit világítsa meg, és ezek igaz természetét értesse meg velünk.

Magától értetődővén, hogy ez eljárásban csak úgy

nem szabad szem elől téveszteniünk a már kiderített általános igazságokat: mint a hogy helyesen kell felfognunk és ismernünk saját nemzeti állapotainkat és viszonyainkat.

Az így alakított fogalmak talán kissé szűkek lesznek, nem eléggé abstractok; de e hibán segíthetni az által, hogy azokat más nemzetek viszonyain mintegy megmérjük, s ezek befoglalására kibővítjük, kijavítjuk.

Így keletkeztek, így fejlődtek jobbadán a társadalmi elméletek eddig is.

Végzetetlen nehéz munka ez, és talán még nehezebben definiálható; de mégis annyira szükséges, nemzeti önállóságunkra annyira nélkülözhetetlen, hogy azzal számolnunk kell, azt, mint czélt magunk elé kell tűznünk, és bátorságot éreznünk arra, hogy nem egyszeriben megvalósítsuk ugyan, hanem hogy megvalósítására törekedjünk.

De, ha így egységes magyar nemzeti műveltségre törekszünk, nem sértjük-e a többi nemzetiségeket? Nem panaszkodhatnak-e azok, hogy be akarjuk őket olvasztani? Hogy a magyar műveltséget reájuk akarjuk erőltetni, és az övéket, mely talán magasabbra van hivatva, vagy már is magasabb, elnyomni azért, hogy szellemileg egységes nemzetet teremtsünk?

A panasz nem jogosult.

Mert hiszen nem is beolvasztásról, hanem legfeljebb összeolvadásról vagyon szó. Nem akarjuk őket beolvasztani, hanem akarunk velök szellemileg összeolvadni.

Létezik a magyar nemzet, egy ezredév történetében, és pedig valamennyünk történetében kifejlődött

állami institutiói alapján, a maga nemzeti nyelvével és geniusával; mely institutiók, mely nyelv, mely nemzeti genius elegendő arra, hogy a kifejlődés, a továbbképzés sorában a continuitás biztosíttassék. De e nemzet, mely állami tekintetben magában foglal több, nem teljesen, de mégis némileg assimilált alkatrészt, társadalmilag és szellemileg tulajdonkép még nem kész; az még csak a fejlődés, a képződés stadiumában van. És midőn a nemzeti műveltség előállítására törekszünk, akkor e célra valamennyi törzset hívjuk fel, valamennyinek szellemi munkáját vesszük igénybe és valamennyi összmunkájának eredményéről szólunk. Valamint az össznemzetet képezik statisticaileg és államilag a nemzetiségek mind együttesen: úgy álljon elő e nemzeti műveltség valamennyiök műveltsége és munkája összegéből. Nem ragaszkodunk az ősi, ázsiai példányképekhez, messze elhagytuk, meghaladtuk már azokat.

Nem be-, hanem összeolvadást óhajtunk, olyat, hogy az egység tágabb keretében mindenik törzs megőrizhesse sajátosságait és nyelvét. Nem akarjuk, hogy a nemzetiségek vessék le jeles tulajdonságaikat: hanem hogy azokkal ékesítsék, nemesítsék az össznemzetet, a nemzeti geniust. Nem akarjuk, hogy hagyják, dobják el saját, már megszerzett műveltségüket: hanem hogy hozzák be azt a közösbe. Mely közös műveltség, mely nemzeti genius annál inkább fog azután hasonlítani ö reájuk, mentől nagyobb részét alkotja az ő szellemük az egésznek; mentől nagyobb részét képezi az ő hozományuk az összműveltségnek. Nem szállának ők le az alsóbb fokozatokhoz, hanem képeznék az egész nemzet legkitünőbb részét, valóságos szellemi aristocratiáját.

Kitűnik a mondottakból, hogy mily nagy és nehéz, de egyszersmind fontos hivatásuk van e munkában egyetemeinknek. — Most annak még csak kezdetének kezdetén vagyunk, azon a ponton, hol óriási feladatunkat felismerve, gyengeségünk érzetében talán visszatántorodnánk, ha a hazafiság kötelességérzete nem bátorítana. Törekednünk kötelesség és törekszünk; és pedig mindnyájan, tanárok és tanulók, az „Universitas magistrorum et scholarium“, hogy a nagy nemzeti munkát előbbre vigyük. S habár eleinte nem is mutathatunk fel nagy sikereket, vigasztalhatjuk magunkat a nagy törekvéseket bátorító mondással: — „In magnis et voluisse sat est.“ — De komoly, kitartó és tetters legyen ez a voluntas! Ily akarattal lendítünk is valamit; és, habár felületes vizsgáló által észrevétlenül — mégis haladva lépésről lépésre, szemérnyit a szemérnyihez rakva, ez az akaratunk: a mienk, és az önöké, a tanároké, és a tanulóké, és azoké, kik utánunk következnek, megoldja majd e feladatunkat.

Azt reményljük, abban bizunk.

Isten áldja meg munkánkat, és adja, hogy ez újonnan megnyílt iskolai évben is tehessünk egy lépést előre, a nagy nemzeti cél felé.
